

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Ҷозилов Ҷалолиддин Дусмуродович дар мавзуи «Хусусиятҳои агроэкологии навъҳои интродуксионии олу дар шароити ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои кишоварзӣ аз рӯйи ихтисоси 06.01.05.-Селексия ва тухмипарварии растаниҳои кишоварзӣ, ш. Душанбе, с.2025

Диссертатсияи Ҷозилов Ҷалолиддин Дусмуродович дар мавзуи «Хусусиятҳои агроэкологии навъҳои интродуксионии олу дар шароити ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон» дар баландии зиёда 600 метр аз сатҳи баҳр ба анҷом расонида шудааст. Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои диссертатсияи мазкур, ба ҳалли мушкилоти селексия ва баҳодихии хусусиятҳои агроэкологии навъҳои нави интродуксионии олу бахшида шуда, ба шиносномаи ихтисоси 06.01.05-Селексия ва тухмипарварии растаниҳои кишоварзӣ мутобиқат менамояд.

Мубрами мавзу тадқиқот. Гузаштан ба муносибатҳои иқтисоди бозоргонӣ, сохтори нави хоҷагидорӣ, ҳамроҳшавии ҷумҳурӣ бо ташкилоти умумиҷаҳонии савдо, кишоварзон ва боғпарваронро вазифадор мекунад, ки бештар маҳсулоти ба талаботи бозори дохилию беруна ҷавобгӯ бударо истеҳсол намоянд.

Олу яке аз дарахтони донакдори зуд ҳосил диҳанда ва мевааш дорои хусусиятҳои беҳтарини табобатию ғизоӣ ба ҳисоб рафта, имрӯз дар бозори дохилию беруна меваи тару тоза ва коркарди саноатӣ он мизочони худро пайдо кардааст.

Дар рушди боғпарварии ҷумҳурӣ дарахтони донакдор, аз ҷумла, навъҳои интродуксионии олу барои амалӣ гардонидани нақшаҳои стратегии ҳукумат, ҷиҳати таъмини амнияти ғизоӣ нақши муҳим дорад.

Рушди соҳаи мевапарварӣ дар радифи дигар бахшҳои соҳаи кишоварзӣ зерин назорати доимии Ҳукумати Ҷумҳурӣ мебошад. Ба хусус Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ба рушди ин соҳа диққати махсус дода истодааст.

Имрӯз истеҳсоли маҳсулоти босифат ва ба талаботи бозор ҷавобгӯи ин меваҳои хушлаззат, бе истифодаи усулҳои инноватсионӣ тасаввур кардан ғайри имкон аст.

Аз ин сабаб бораи амалӣ гардонидани қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №793 аз 31.12.2015 бунёди боғу тоқзорҳои нав бояд, дар минтақаҳои боғпарварии ҷумҳурӣ дар мадди аввал бошад. Аз ин лиҳоз муаллиф тасмим гирифтааст, ки дар оянда барои рушду пешрафти соҳаи кишоварзӣ хусусиятҳои агроэкологии навъҳои интродуксионии олуро

дар шароити ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон зери назорат ва мушохидаҳои илмӣ худ қарор додааст.

Дарачаи навгонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуқтаҳои илмӣ, ки ба Ҳимоя пешниҳод мешаванд. Муаллиф асосан мекунад, ки дар асоси омӯзиши ҳамҷониба бори аввал гузариши марихилаҳои фенологӣ, хусусиятҳои биоморфологӣ, агроэкологӣ, селекционӣ ва мутобиқгардонии 8 навҳои нави интродуксионии олу дар шароити агроэкологии ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон муайян намудааст.

Инчунин устувории навҳо ба каслиҳои асосии занбӯруғӣ, дараҷаи осебрасонии ҳашаротҳои зараррасон, ҳосилнокӣ, таркиби биохимиявии мева ва самарнокии иқтисодии навҳои нави интродуксионии олу дар шароити минтақа амалӣ карда шудаанд.

Барои расидан ба ҳадафҳои илмӣ, унвонҷӯ Ҷ.Д. Ҷуниев нуқтаҳои муҳими илмӣ ба Ҳимоя пешниҳод намудааст:

1. Таасури навҳои олу ба тағйирёбии ҳарорати ҳаво, гузариши марихилаҳои фенологӣ ва ченакҳои биометрӣ баҳогузорӣ.

2. Ҳосилнокӣ, сифати меваи тару тоза, хушк ва таркиби биохимиявии навҳои нави интродуксионии олу дар шароити ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон.

3. Баҳодиҳии устувории навҳои олу ба каслиҳои асосии занбӯруғӣ-монолиоз ва дараҷаи зарарбарии онҳо аз ҳашаротҳои зараррасон.

4. Ба гармӣ тобовар будани навҳои олу дар шароити минтақа ва аз рӯи методика ҷадвали 5-ҳола (0-5 ҳол) баҳогузорӣ намудан.

5. Самарнокии иқтисодии парвариши 8 навҳои нави интродуксионии олу дар шароити ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз ҷониби муаллиф ҳамасола дар ҷаласаҳои шӯрои олимони Институти боғу тоқпарварӣ ва сабзавоткорӣ АИКТ (дар тӯли солҳои 2017-2020) муҳокима карда шудаанд. Қорҳои илмӣ таҳқиқотӣ доир ба хусусиятҳои агроэкологии навҳои интродуксионии олу дар асоси методикаи қабулшуда, дар боғдорӣ “Программа и методика сортоизучения плодовых, ягодных и орехоплодных культур”, Орёл [1999] гузаронида шуда, матни диссертатсия дар барномаи компютери Microsoft Word (2010) ва натиҷаҳои гирифташуда бо истифода аз усули таҳлили дисперсионӣ тибқи методикаи гузаронидани таҷрибаҳои саҳроии Б.А. Доспехов [1985] дар барномаи компютери Microsoft Excel (2010) гузаронида шудааст. Хулоса ва пешниҳодҳо ба таҳқиқоти илмӣ асос ёфтаанд.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Кори диссертатсионӣ дар 152 саҳифаи матни компютерӣ дарҷ гардида, аз муқаддима, 6 боби асосӣ, хулоса, тавсия ба истифодаи амалии натиҷаҳо, 16 замима ва рӯйхати адабиёти истифодагардида иборат аст. Кор бо 23 ҷадвал, 16 расм ва 12 диаграммаҳо ороиш дода шудааст. Рӯйхати адабиёти истифодагардида 175, аз ҷумла 17 адабиёти хориҷиро дар бар мегирад.

Дар муқаддима аҳамияти мавзӯи тадқиқот асоснок шуда, ҳадафу вазифаҳо, объекту предмети тадқиқот, наwgонии илмӣ, аҳамияти амалии натиҷаҳои бадаст овардашуда муайн шудаанд.

Дар боби якуми рисолаи диссертатсионии Фозилов Ҷ.Д. маълумотҳои зарурӣ аз адабиётҳои гуногуни муаллифҳои зиёди ватаниву хориҷӣ доир ба сарчашмаҳои таърихӣ дар панҷ зербоб, аз ҷумла; зербоби якум таърихи пайдоиш ва тавсифи ботаникии олу, зербоби дуюм хусусиятҳои биологию агроэкологии наvҳои интродуксионии олу, зербоби сеюм паҳншавӣ ва аҳамияти иқтисодии олу, зербоби чорум нақши селекция ҷиҳати ба дастоварии наvҳои нави интродуксионии олу ва дар боби панҷум бошад, парвариши олу дар Тоҷикистон дар ҳаҷми 31 саҳифа пешниҳод шудааст, ки онҳо аҳамияти таҳлилии ин бобро пурра баён менамоянд.

Дар боби дуюми рисола унвонҷӯй маълумотҳои муҳимро доир ба нишондодҳои иқлим, таркиби хок, оид ба наvҳои нави интродуксионии олу, ки дар тадқиқот истифода шудаанд, ҳамаи усулҳои гузаронидашудаи илмиашро дар 2 зербоб овардааст. Аз ҷумла: зербоби якум шароиту иқлими хоки макони тадқиқот буда, маълумотҳои муфасссал оид ба таркиби хоки минтақаи тадқиқот оварда шудааст. Дар зербоби дуюм дуюм бошад, маълумот оид ба методика, объектҳо ва маводҳои тадқиқот дарҷ гардидааст.

Дар боби сеюми рисола натиҷаҳои ба даст овардаи корҳои илмии муаллиф таҳлил гардида, аз 8 зербоб ва зербоби дуюм аз 5 зербоби дигар иборат мебошад. Дар ин зербобҳо маълумотҳои арзишноки илмӣ, аз ҷумла; агротехникаи парвариши наvҳои интродуксионии олу дар қитъаи таҷрибавӣ, гузариши марҳилаҳои фенологии наvҳои олу, оғози давраи нашъунамо, гулкунӣ, ташакулёбии мева, муҳлати пухтарасӣ, баҳодиҳии ҳосилнокӣ, сифати меваи тару тоза ва хушк, таркиби биокимиёвии меваҳо ва хусусиятҳои экологии наvҳои нави олу бо таҳлилҳои саҳеҳи илмӣ пешниҳод гардидааст.

Дар зербоби аввал муаллиф агротехникаи парвариши наvҳои нави интродуксионии олу ро дар қитъаи таҷрибавӣ пешниҳод намуда, маҷмуи чорабиниҳои агротехниқиро вобаста ба давраи гузаронидан пай дар пай дар матн пешниҳод намудааст.

Дар боби мазкур муаллиф кӯшиш намудааст, ки фарқияти аломатҳои омӯхташударо ба тағйирёбии ҳарорату боришотҳои солҳои омӯзиш алоқаманд баҳогузори намояд. Муаллиф қайд менамояд, ки бо назардошти бақайдгирии боришотҳо дар солҳои тадқиқот (2017-2020) ва муътадилшавии ҳарорати иқлими минтақа дар ин солҳо натиҷаҳои назаррас ба даст омадааст. Дар охири ин боб аз тарафи муаллиф зиёдшавии шумораи меваҳоро дар дарахт ва баҳодиҳии ҳосилнокии навъҳо, инчунин алоқмандии колератсионии навъҳои олури барраси намуда, навъҳои Блю фри, Стенлей ва Кабардинская ранняя-ро ҳамчун навъҳои серҳосил ва ояндадори олу баҳогузори менамояд.

Дар боби чоруми рисола маълумоти зарурӣ баҳодиҳии устувории навъҳои нави интродуксионии олу ба омилҳои аботикию биотикӣ, дар қитъаи таҷрибавӣ ва устуворияти навъҳо ба гармӣ, инчунин дараҷаи устувории навъҳои нави олу ба касалиҳо ва ҳашаротҳои зараррасон дар макони тадқиқотҳо дар се зербоб оварда шудаанд, ки ин маълумотҳо аҳамияти калони илмӣ доранд. Унвонҷӯй дар ин боби рисола фоизи устуворияти навъҳоро ба ин ё он намуди касалӣ тариқи мушоҳидаҳои саҳроӣ бо намоён шудани намуди зоҳирӣ, бо буридани наждаҳои сиёратёфта ва чидани меваҳо аз рӯи назардид (визуалӣ) муайян намудааст. Устуворияти навъҳо ба касалиҳо маълум карда шудааст, ки навъҳои Блю фри, Стенлей ва Кабардинская ранняя нисбати дигар навъҳо ба касалиҳо устуворияташон миёна ва баланд мебошад.

Дар боби панҷум маълумотҳо оид ба самаранокии иқтисодии навъҳои нави интродуксионии олу дар шароити минтақаҳои доманакуҳӣ водигӣ дарҷ гардидааст. Дар ин боб муаллиф ҳарҷотиҳои истеҳсолии воқеиро барои бунёди як га боғи олу дар шароити водигӣ муқаррар намуда, дар асоси он самаранокии иқтисодии навъҳоро муайян намудааст.

Дар боби шашуми рисола хулосаҳои арзишманд доир ба натиҷаҳои ба даст омадаи корҳои илмӣ- тадқиқотӣ мухтасар баррасӣ гардидааст.

Хулоса аз 6 банд иборат буда, асоси натиҷаҳои бадастомада ҳисобида мешавад.

Диссертатсия бо се тавсияҳои судманд оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои тадқиқот дар истеҳсолот ҷамъбаст гардидааст.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии диссертатсия. Аҳамияти тадқиқотҳои илмӣ дар он аст, ки дар натиҷаи гузаронидани таҷрибаҳои илмӣ оид ба хусусиятҳои агроэкологию селексионии навъҳои нави интродуксионии олу, донишҳои нав ба даст оварда, аз натиҷаи нави омӯзишҳо ба истеҳсолот пешниҳод намудани навъҳои ояндадори дорои ҳосили баланд ва хушсифати олу мебошад.

Аҳамияти иқтисодии кори диссертатсионӣ дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф бо истифода аз навъҳои иқтидори баланди мутобиқшавӣ ва ҳосилнокӣ дошта, дараҷаи даромаднокии парвариши навъҳоро ба 127,6% ва сатҳи ғоидаро дар як гектар ба 52,4 ҳазор сомонӣ нишон додааст, ки ин нишондиҳандаи баланд дар минтақаҳои доманакухию водигӣ ба ҳисоб меравад.

Наشري натиҷаҳои тадқиқот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои тадқиқот дар 13 маводҳои интишорӣ, аз ҷумла 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 7 мақола дар маводҳои Конференсияҳои ҷумҳуриявӣ илмиву назариявӣ АИКТ ва 1 мақолаи илмӣ дар Конференсияҳои байналмилалӣ ба ҷоп расиданд, ки мазмуну мундариҷа ва муҳтавои асосии тадқиқотро дар бар мегиранд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионӣ. Диссертатсияи Ҷоилӣ Ҷалолиддин Дусмуродович дар мавзӯи «Хусусиятҳои агроэкологии навъҳои интродуксионии олу дар шароити ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон» дар асоси талаботҳои «Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия ва автореферати диссертатсия», ки бо фармоиши раиси Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 декабри соли 2024, № 493 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

Автореферат, ки аз диссертатсия бармеояд, ба Талаботи тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

Бо вучуди баҳои мусбате, ки дар тақриз баён гардид, дар рисолаи мазкур баъзе камбудихо, ҳолатҳои баҳсталаб, ғалатҳои оморӣ, имлои грамматикӣ ҷой доранд, ки онҳоро метавон ҷунин баён намуд:

1. Дар боби якум маълумоти зарурӣ оид ба таърихи корҳои селексионӣ дар Тоҷикистон, саҳми олимони тоҷик дар ба даст овардани навъҳои нави олу дар зербоби алоҳида оварда мешуд, аҳамияти ин бобро боз пуратар мегардонид.

2. Дар диссертатсия мафҳумҳои илмӣ-методӣ истифода шудаанд, ки ба истилоҳоти қабулкардашуда на он қадар мувофиқ аст.

3. Дар шарҳи адабиёт тадқиқотҳои солҳои баъди 2000-уми олимони ватанӣ ва хориҷӣ кам нишон дода шудааст.

4. Доир ба таъсири омилҳои экологӣ ба хусусиятҳои навъҳои интродуксияшуда маълумот дода шудааст, аммо фақат дар шароити экологии як минтақа, агар дар муқоиса бо дигар минтақаҳо муқоиса мешуд ба манфиати пуррагардонии рисола мегардид.

Бояд қайд намуд, ки эродҳо ва камбудии дар боло зикршуда, аҳамияти назарӣ амалии диссертатсияи мазкурро коста намекунанд ва ба муҳтавои кори илмӣ таъсири манфӣ намерасонанд.

Хулоса. Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Ҷоилӯв Ҷалолиддин Дӯсмӯродовиҷ дар мавзӯи «Хӯсӯсиятҳои агроэкологии навҳои интродуксионии олу дар шароити ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои кишоварзӣ аз рӯйи ихтисоси 06.01.05.–Селексия ва тухмипарварии растаниҳои кишоварзӣ пешниҳод гардидааст, кори илмӣ бисёрсола ба шумор рафта, дар сатҳи баланди илмӣ анҷом дода шуда, ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои кишоварзӣ аз рӯйи ихтисоси номбаршуда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Доктори илмҳои биологӣ,
аъзои вобастаи АМИТ,
профессори кафедраи меваю
сабзавот ва тоқпарварии
Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон
ба номи Шириншӯх Шӯҳтемур
20 ноябри соли 2025

 Гулов С.М.

Суроға: 734013, ш. Душанбе, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ноҳияи Сино, кӯчаи Зарафшон-2, М-1, х-5, у-3. Тел. (+992) 918-78-99-54,
E-mail:sgulov@gmail.com

Имзои М.С. Гулов-ро тасдиқ менамоям:

Сардори шуъбаи таъминоти ҳуқуқӣ ва кадрҳои
Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон
ба номи Шириншӯх Шӯҳтемур
20 ноябри соли 2025.

Курбонзода А.Х.

Суроғаи муассиса: 734003, ш. Душанбе, Ҷумҳурии Тоҷикистон, хиёбони Рӯдакӣ 146, Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншӯх Шӯҳтемур. Тел.: 908-08-73-12, E-Mail.: rectortau31@mail.ru